https://www.doi.org/10.31918/twejer. 2362.27

e-ISSN (2617-0752)   p-ISSN (2617-0744)

داهاتووی پەیوەندییەکانی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدراڵیی عێراق

م.ی. تەحسین وسو عەبدوڵلا
tahseen.abdullah@knu.edu.iq

پوختە

پەیوەندییەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدڕاڵیی عێراق تەنها لە دەستووردا پەیوەندی گەلێکی ئاسایی و بێکێشەبوون، بەڵام لەسەر ئەرزی واقع، هەرێمی کوردستان و بەغدا بەردەوام لە کێشمەکێشم و ململانێدا بوون، هەرێمی کوردستان بەردەوام خۆی وەک چەوساوە و قوربانیی دەستی بەغدا بینیوە، لە بەرانبەیشدا بەرپرسانی بەغدا بەردەوام وا سەیری هەرێمی کوردستانیان کردووە کە زیاد لە سنووری خۆی مومارەسەی دەسەڵاتدەکات، بۆیە دەبێت سنوورێکی بۆ دابنرێت. ئەم زیهنییەت و تێگەیشتنە بە تەواوی زاڵ بووە لەسەر پەیوەندییەکانی نێوان هەردوولا لە دوای ساڵی ٢٠٠٣، لە داهاتووشدا ئەم جۆرە تێڕوانینە ڕەنگڕێژی ئاست و جۆری پەیوەندییەکان دەکات. ئەم تویژینەوەیە هەوڵێکە بۆ دەرخستنی سیناریۆ یاخود گریمانەکانی داهاتووی پەیوەندیی نێوان هەولێر و بەغدا لە ڕێگەی پشتبەستن بە شیکردنەوە ئەزموونی دوای ساڵی ٢٠٠٣ و ئەو قۆناغەی کە ئێستا عێراق پێیدا گوزەردەکات.

وشە کلیلییەکان: هەرێمی کوردستانی عێراق، حکومەتی عێراقی فیدڕاڵ، نەوت و گاز، پرسی خاک و سنوور، پێشمەرگە، فیدرالیزم.

داهاتووی پەیوەندییەکانی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدراڵیی عێراق

پێشەکی

لە دوای دامەزراندنی دەوڵەتی عێراق لە ساڵی ١٩٢١ لەلایەن ئینگلیزەکانەوە و لکاندنی ویلایەتی موسڵ بە دەوڵەتەکە بەبێ لەبەرچاوگرتنی تایبەتمەندیی دانیشتووانەکەی کە زۆرینەی کورد بوون، ئەمەش بووە هۆکاری سەرەکیی بەیەکەوە نەگونجان و ڕێککنەکەوتن لە نێوان کورد و دەوڵەتی عێراق. پاشان بە درێژایی نزیکەی هەشتا ساڵ واتە لە ساڵی ١٩٢١ تاوەکو ساڵی ٢٠٠٣ ڕژێمی دەسەڵاتدار بەردەوام سیاسەتێکی نەگونجاوی لە بەرانبەر کورد بەکارهێناوە، کە خۆی لە سەرکوتکردن و پەراوێزخستن و ناچارکردنی کورد دەبینیەوە. پەیڕەوکردنی ئەم جۆرە سیاسەتە لەلایەن حکومەتە یەک لە دوای یەکەکان لە بەغدا هەمیشە هۆکاری سەرەکیی قووڵبوونەوەی ناکۆکی و جیاوازییە جەوهەرییەکانی زیاتر تۆخدەکردەوە. بەڵام ڕووخانی ڕژێمی بەعس لەلایەن هێزەکانی ئەمریکا و هاوپەیمانان لە ساڵی ٢٠٠٣ وەرچەرخانێکی بوو بۆ هەرێمی کوردستان و حکومەتی نوێی عێراق. ئەگەرچی هەرێمی کوردستان لە پرۆسەی پێکەوەنان و دروستکردنەوەی دامودەزگاکانی دەوڵەتی لە عێراق و نووسینەوەی دەستووری هەمیشەییدا ڕۆڵێکی بەرچاوی هەبوو شانبەشانی پێکهاتەی شیعە و سوننە لە عێراق، بەڵام ئەمەش نەبووە هۆی ئەوەی مێنتالیتەی دەسەڵاتی سیاسی لە عێراق بە جۆرێک گۆڕانکاری بەسەردابێت کە توانای ئەوەی هەبێت قەبووڵی ئەوە بکات کە بەیەکەوە لە چوارچێوەی دەوڵەتێکی فیدراڵیدا بژین یانیش بەبێ پەنابردن بۆ ئامرازی ناڕەوا گرفتەکان لەگەڵ هەرێمی کوردستان چارەسەربکات. بە پێچەوانەوە دوای بنیادنانی بنەماکانی دەوڵەتی نوێ و وەستان لەسەر پێی خۆی حکومەتی ناوەندی ئاراستەی سیاسەتکردنی لە

بەرانبەر هەرێمی کوردستان لەسەر بنەمای ئەو تەوازن و تەوافوقەی لە چوارچێوەی دەستوور دیاریکراوە پێچەوانەکردەوە، لە جیاتی جەختکردنەوە لەسەر جێبەجێکردنی خاڵە هاوبەشەکان زیاتر جەخت کراوەتەوە لەسەر تۆخکردنەوە و زەقکردنەوەی خاڵە ناکۆکەکان.

پانۆرامای پەیوەندییەکانی نێوان حکومەتی عێراق و حکومەتی هەرێمی کوردستان لەدوای ساڵی ٢٠٠٣ بەردەوام هەڵبەز و دابەزی بەخۆیەوە بینیوە، بەو مانایەی پەیەندییەکان لەیەک ئاستدا نەبوونە. هەروەها پەیوەندییەکان ئەوەندەی لە پەیوەندیی نێوان دوو دەوڵەتی جیاواز دەچن، ئەوەندە لە پەیوەندیی نێوان هەرێمێک لەگەڵ دەسەڵاتێکی فیدراڵی ناچێت، چونکە هەردوو بە چاوێکی جیاواز سەیری یەکتر دەکەن، ئەم جۆرە تێڕوانینەش وای کردووە لە هەموو کابینەکانی حکومەتدا پرسی پەیوەندی لەگەڵ هەرێمی کوردستان خاڵی جەوهەری بێت بۆ سەقامگیربوونی بارودۆخی سیاسی لە وڵات. سەقامگیرنەبوونی پەیوەندییەکان کاریگەری ڕاستەوخۆی کردۆتە سەر مانەوە و نەمانەوەی کابینەکانی حکومەت. لەدوای ڕووخانی ڕژێمی بەعس چەندە پەیوەندیی نێوان هەرێم و بەغدا سەقامگیر بووبێت، ئەوەندەش کاری سیاسی بە شێوەیەکی نۆرماڵ و ئاسایی بەڕێوەچووە. بە پێچەوانەشەوە، ئاستی پەیوەنییەکە چەندە خراپ بووبێت، لە بەرانبەردا پرۆسەی سیاسیش تووشی قەیران و گرفت بۆتەوە.

لە دوای ساڵی ٢٠٠٣ جیاوازی و ناکۆکییەکی زۆر بەدیدەکرێت لە نێوان تیۆر و پراکتیکدا لە پەیوەندییەکانی نێوان هەردوولا، ئەو میکانزم و ئامرازانەی لە چوارچێوەی دەستوور و یاساکان دیاریکراوە لە بواری پراکتیکی بە پێچەوانە بووە. واتە ئەو بنەما و میکانزمانەی لەسەری ڕێککەوتن کراوە بۆ یەکلاییکردنەوەی پرسەکان و دۆزینەوەی چارەسەری هاوبەش بۆ کێشەکان لەلایەن حکومەتی ناوەندییەوە هۆکاری

سەرەکییە بۆ مانەوەی پەیوەندییەکان لە چوارچێوەی قەیراناوی و نەگەیشتن بە چارەسەر لەسەر بابەت و پرسە هەڵواسراوەکانی نێوان هەردوولا. هەریەکە لە هەرێمی کوردستان و حکومەتی عێراق بەردەوام یەکتری بە هۆکاری ڕێکنەکەوتن و گرژیی پەیوەندییەکانی نێوانیان تۆمەتبار دەکەن، ئەم جۆرە سیاسەتە کاریگەری کردۆتە سەر ئاستی پەیوەندییەکان.

گرنگیی توێژینەوە

لێکۆلینەوە لە بابەتی پەیوەندییەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدراڵی بایەخێکی تایبەتی هەیە بۆ زانینی ئاستی پەیوەندییەکان، ڕوونکردنەوەی کێشە بنەڕەتییەکان و دیاریکردنی لایەنی خاڵە ناکۆکەکان لە پێناو دۆزینەوەی چارەسەری هاوبەش بۆ پرسەکان. لەم ڕوانگەیەشەوە لێکۆلینەوەی ئەکادیمی یارمەتیدەرێکی باش دەبێت بۆ ناوەندی بڕیاری سیاسی لە هەرێمی کوردستان بۆ ئەوەی لە داهاتوودا تەکنیکی گفتوگۆ و دانوستاندنەکان لەگەڵ حکومەتی بەغدا بە جۆرێک بێت کە لە خزمەت دۆزینەوەی چارەسەر و بەرژەوەندییەکان هەرێمی کوردستان بێت.

پرسیارەکانی توێژینەوە

پرسیاری سەرەکی: ئایا داهاتووی پەیوەندیی نێوان هەولێر و بەغدا بەرەو چ جۆرە سیناریۆیەک دەڕوات، سیناریۆی ڕێککەوتن، سیناریۆی بەردەوامیی کێشەکان بەبێ چارەسەری، سیناریۆی پچڕانی پەیوەندییەکان؟

پرسیاری لاوەکی: بۆچی پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا لە دوای ٢٠٠٣ بەردەوام لە چوارچێوەی عەقلیەتی ڕابردووی دەسەڵاتدارانی

بەغدا خولاوەتەوە؟ بابەتە سەرەکییەکانی کاریگەر لە پەیوەندیی نێوان هەردوولا چین؟

گریمانەی توێژینەوە

گریمانەی توێژینەوە بریتییە لەوەی کە داهاتووی پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا لە چوارچێوەی چەند سیناریۆیەکدایە لەوانە سیناریۆی ڕێککەوتن، سیناریۆی بەردەوامیی کێشەکان بەبێ چارەسەری و سیناریۆی پچڕانی پەیوەندییەکان، ئەوەی ئەم سیناریۆیانە دیاریدەکات خۆی دەبێتەوە لە فاکتەرەکانی کاریگەری وەک (خاک، شێوازی حوکمڕانی، مافە دەستوورییەکانی هەرێمی کوردستان، مەلەفی نەوت و گاز، پرسی بودجە، پێشمەرگە) لە پەیوەندییەکانی نێوان هەردوولا.

میتۆدی توێژینەوە

بۆ وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانەی لە میانەی توێژینەوەکە خراونەتەڕوو، لێکدانەوە و شیکردنەوەی گریمانەی توێژینەوەکە لە ڕێگەی هەردوو میتۆدی مێژوویی و شیکردنەوەی ناوەڕۆک بە شێوەیەکی زانستی گفتوگۆ لەبارەی بابەتی لێکۆڵینەوە دەکرێت، توێژەر هەوڵدەدات لە ڕوانگەی واقیعگەراییەوە بڕوانێتە ناوەڕۆکی بابەتی پەیوەندییەکانی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی عێراق.

میتۆدی شیکردنەوەی ناوەڕۆک (Method of Content Analysis): ئەم میتۆدە بە یەکێک لە میتۆدە هەرە باوەکانی بواری لێکۆڵینەوەی زانستە سیاسییەکان دادەنرێت، لە میانەی پێناسەکردن، شیکردنەوە و خستنەڕووی بابەت یان دیاردەکان (ئەبراش، ٢٠١٣، ٣٠٢).

کۆکردنەوە و شیکردنەوەی زانیارییەکان

بە شێوەیەکی گشتی بۆ دەستڕاگەیشتن بە زانیارییەکان لە بارەی بابەتی لێکۆڵینەوە پەرتووک، توێژینەوەی ئەکادیمی، جۆرناڵی زانستی و پێگە فەرمییە ئەلیکترۆنییەکان بەکارهاتوون، هەروەها بەدەر لە زمانی کوردی زمانەکانی تری وەک ئینگلیزی، عەرەبی و تورکی لە میانەی کۆکردنەوەی زانیارییەکان بەکارهێنراون و لە ڕوانگە جیاوازەکانەوە شیکردنەوە بۆ زانیارییەکان و بۆچوونە جیاجیاکان کراوە.

پەیکەربەندیی توێژینەوە

بە شێوەیەکی گشتی توێژینەوە لە پێشەکییەک و سێ دەروازە و دەرئەنجام پێکدێت. لە پێشەکی توێژینەوە چوارچێوەی زانستی وەک میتۆد، گریمانە، گرنگی، پرسەکانی توێژینەوە خراوەتە بەرباس. لە چوارچێوەی دەروازەی یەکەم ئەو فاکتەرانە خراونەتەڕوو کە کاریگەرن لە سەر پەیوەندیی نێوان هەردوولا، فاکتەرەکانی دابەشکراون بۆ فاکتەرە ناوخۆیی و دەرەکییەکان. دەروازەی دووەم تەرخانکراوە بۆ شیکردنەوەی گریمانەکانی داهاتووی پەیوەندییەکان لە چوارچێوەی چوار گریمانەدا. لە کۆتاییدا ئەو دەرئەنجام و پێشنیازانە خراونەتەڕوو کە لە میانەی توێژینەوەکە وەدەستهاتوون.

بەشی یەکەم: فاکتەرەکانی کاریگەر لەسەر پەیوەندییەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و عێراق

بە شێوەیەکی گشتی لە دوای نەمانی ڕژێمی بەعس لە عێراق پەیوەندیی نێوان هەولێر و بەغدا بەردەوام لە هەڵکشان و داکشان بووە و لەسەر یەک ئاراستە بەردەوام نەبووە، ئەوەی وای کردووە پەیوەندییەکان بەم جۆرە بن هۆکارە ناوخۆیی و دەرەکییەکان. لە میانەی ئەم

دەروازەیەدا فاکتەرە ناوخۆیی و دەرەکییەکان دەخەینەڕوو کە کاریگەر بوونە لەسەر پەیوەندیی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدڕاڵی عێراق.

١. نەوت و گاز

ئاشکرایە، کە نەوت و گازی سروشتی وەک سامانێکی نیشتیمانی لە سەردەمی هاوچەرخدا، بایەخی گرنگ و ستراتیژیی خۆی هەیە، بەشدارییەکی کارای لە پەرەسەندن و گەشەپێدانی ژێرخانی ئابووریی دەوڵەت و ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیی گەلانی جیهان کردووە، هەروەها ڕۆڵێکی بەهێزی هەیە لە دروستکردنی پێگەی دەوڵەتان بە گشتی. دەربارەی ئەم پرسە، دەستووری نوێی عێراق (دەستووری هەمیشەیی ساڵی ٢٠٠٥) لە ماددەکانی ١١١ و ١١٢، ئاماژە بە سامانی نەوت و گازی سروشتی و چۆنیەتی بەڕێوەبردنی دەکات. بە جۆرێک دەبینین لە ماددەی ١١١دا هاتووو؛ "نەوت و گاز موڵکی سەرجەم خەڵکی عێراقن لە هەموو هەرێم و پارێزگاکان" (دەستووری هەمیشەیی عێراق ساڵی ٢٠٠٥، ماددەی ١١١). ئەم ماددەیە بە دەقێکی گشتی دادەنرێت کە سامانی نەوت و گاز موڵکی هەموو گەلی عێراقە. لە بڕگەی یەکەمی ماددەی ١١٢ی دەستووریشدا هاتووە؛ "حکومەتی فیدڕاڵی لەگەڵ هەرێم و پارێزگا بەرهەمهێنەرەکانی نەوت و گازی بەرهەمهێنراوی کێڵگەکانی ئێستا بەڕێوەدەبات بە مەرجێک داهاتەکانیان بە شێوەیەکی دادپەروەر بەگوێرەی دابەشبوونی دانیشتوان لە سەرجەم پارچەکانی وڵات دابەشبکرێن لەگەڵ دیاریکردنی پشک بۆ ماوەیەک بۆ ئەو هەرێمە زیانلێکەوتووانەی ڕژێمی پێشوو بێبەشیکردبوون و ئەوانەش کە پاشتر زیانیان لێکەوتووە، بە جۆرێک گەشەسەندنێکی هاوتەریب بۆ ناوچە جیاوازەکانی وڵات مسۆگەر بکات، ئەمەش بە یاسا ڕێکدەخرێت. لە بڕگەی دووەمی هەمان ماددەیشدا باس لە ڕەنگڕێژکردنی سیاسەت و ستراتیژی

پێویست بۆ پێشخستنی سامانی نەوت و گاز دەکات بەم شێوەیە "حکومەتی فیدراڵی و حکومەتی هەرێمەکان و پارێزگا بەرهەمهێنەرەکان بەیەکەوە هەڵدەستن بە ڕەنگرێژکردنی سیاسەتی ستراتیژیی پێویست بۆ بەرەوپێشبردنی سامانی نەوت و گاز بە جۆرێک کە ببێتە مایەی دەسخستنی زۆرترین سوود و کەڵک بۆ عێراق ئەویش بە پشتبەستن بە نوێترین تەکنیکی بنەماکانی بازاڕ و هاندانی وەبەرهێنان". (دەستووری هەمیشەیی عێراق ساڵی ٢٠٠٥، ماددەی ١١٢). کەواتە بەگوێرەی ئەم بڕگەیە، حکوومەتی فیدراڵی و حکوومەتی هەرێم و پارێزگەکان، لە دانانی پلان و ستراتیژیەتی سامانە نەوتییەکاندا بەشداردەبن و نابێت حکوومەتی فیدراڵی یەکلایەنانە بەڕێوەیببات.

لێرەدا پرسی نەوت و گازی سروشتی و چۆنیەتی ئیدارەدانی وەک بابەتێکی ناکۆک لەنێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی عێراقی فیدراڵ کاریگەریی گەورەی هەبووە لەسەر ئاستی پەیوەندییەکانیان.

دوای ڕووخانی ڕژێمی بەعس لەلایەن ئەمریکاوە هەرێمی کوردستان لە بواری نەوت چەند کۆمپانیایەکی جیاوازی جیهانی ڕاکێشا هەرێمی کوردستان بۆ مەبەستی وەبەرهێنان لە بواری نەوت. پرۆسەی دەرهێنانی نەوت لە هەرێمی کوردستان بە شێوەیەکی خێرا کاری تێدا کرا و بۆ ئەم مەبەستەش پەرلەمانی کوردستان یاسایەکی تایبەتی لەم بارەوە بە ژمارە (٢٢) لە ساڵی ٢٠٠٧ بە ناوی "یاسای نەوت و گازی هەرێمی کوردستان" دەکرد (بڕوانە دەقی یاساکە). دوای دەرکردنی یاساکە حکومەتی هەرێمی کوردستان گرێبەستی نەوتی لەگەڵ چەند کۆمپانیەکی گەورەی ئەمریکی، کەنەدی، نەرویجی، فەرەنسی، تورکی بەریتانی، ڕوسی و ئیماراتی ئیمزاکرد.

جەوهەری کێشەکانی حکومەتی فیدراڵی و حکومەتی هەرێم لەم دۆسیەی نەوت و گازی سروشتی خۆی لە جیاوازیی دیدگا و بۆچووندا دەبینێتەوە لە دابەشکردن و بەڕێوەبردنی ئەم سامانە سروشتییەدا، ئەمەش لە ڕێگەی تەفسیر و ڕاڤەی جیاواز بۆ بڕگە و ماددەکانی ١١١ و ١١٢ی دەستووری عێراقدا، بە جۆرێک کە حکومەتی فیدراڵی عێراق، هەرێم بە پێشێلکار و ناشەفاف لە واژووکردنی گرێبەستەکانی و دەرهێنان و هەناردەکردن و بەبازاڕکردنی نەوت تۆمەتباردەکات، لە بەرانبەریشدا حکومەتی هەرێمی کوردستان ئاماژە بەوە دەکات کە بەو پێیەی دەستووری عێراق، دەستووری وڵاتیکی فیدراڵە، بۆیە دەسەڵاتی زیاتری بە هەرێمەکان و پاراستنی تایبەتمەندییەکانیان داوە، لە چوارچێوەی دەستووردا دەتوانن یاسای تایبەت بە خۆیان دەربکەن بۆ چۆنیەتیی ئیدارەدانی مەلەفی نەوت و گازی سروشتی. هەروەها لەگەڵ ئەوەشدا بە گوزارشتێکی تر ئەم کێشانە، بەدەر نین لە ڕەهەندی سیاسی و نەبوونی متمانە لە نێوان هەر دوو حکومەتدا (ئەحمەد، ٢٠٢٠، ٧).

٢. ناوچە کێشە لەسەرەکان (ناوچەکانی دەرەوەی ئیدارەی هەرێمی کوردستان)

بابەتی خاک و سنوور لە نێوان هەرێمی کوردستان و حکومەتی عێراق لەگەڵ دروستکردنی دەوڵەتی عێراق وەک بابەتی ناکۆک بەدیکراوە. لە ڕوانگەی مێژووییەوە ئەم پرسە وەک فاکتەرێکی کاریگەر نەک تەنها لەنێوان حکومەتی عێراق و کوردەکان بەڵکو کاریگەری لەسەر پەیوەندییە هەرێمییەکانی بەغداش هەبووە. (ڕەفیق و ئەوانی تر، ٢٠١٨، ١٠)

بە شێوەیەکی گشتی لە پرسی خاک و سنوور لە نێوان هەولێر و بەغدا گوزارشتە لەو ناوچانە، کە لە دەستووری کاتی بۆ قۆناغی گواستنەوە ساڵی ٢٠٠٤ بەپێی ماددەی ٥٨ و دەستووری هەمیشەیی

عێراق ساڵی ٢٠٠٥ بە "ناوچە جێناکۆکەکان" ناوی بردوون، کە ئەو ناوچانە دەگرێتەوە، کەوا حکوومەتە یەک لە دوای یەکەکانی عێراق، بەپێی چەند قۆناغێکی جیاواز و بە بەرنامەیەکی پلان بۆ دارێژراو، هەوڵی گۆڕینی دیمۆگرافیا و سنووری ئیداریی ڕووبەرێکی فراوانی لە باشووری کوردستان دا؛ ئەم ناوچانەیش دەکەونە سنووری چەند پارێزگەیەک، ئەوانیش پارێزگەکانی کەرکووک و مووسڵ و دیالە و سەلاحەددینە (ماددەی ٥٨ لە یاسای قۆناغی گواستنەوە لە عێراق ساڵی ٢٠٠٤ و یاسای دەستەی گشتیی هەرێمی کوردستان بۆ ناوچە جێناکۆکەکان، ٢٠١٠).

دۆسیەی خاک و سنوور لە نێوان حکوومەتی هەرێمی کوردستان و حکوومەتی فیدراڵی عێراق، یەکێکە لە دۆسیە هەرە گرنگ و چارەسەرنەکراوەکان. لە دوای ڕووخانی ڕژێمی پێشووی عێراق، لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی گواستنەوە، ماددەی ٥٨ تایبەت بە ناوچە جێناکۆک و کێشە لەسەرەکان تەرخانکرا. دواتریش لە دەستووری هەمیشەییی عێراق، هەمان دۆسیە لە چوارچێوەی ماددەی ١٤٠ ڕێکخرا. ئەم ماددە دەستوورییەش بە یەکێک لەو ماددانە دادەنرێت، کە مشتومڕێکی زۆری لە نێوان حکوومەتی هەرێم و حکوومەتی فیدراڵی دروستکردووە؛ بە جۆرێک کە کاریگەری گەورەی هەبووە لە ڕەوتی پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا دوای ٢٠٠٣ و تا ئێستاش بەدردەوامە. بە گوزارشتێکی تر ئەوەی پەیوەستە بە خاک و سنوور لەنێوان هەردوولا تا بە هەڵواسراوی ماوەتەوە و ئایندەی چارەسەرییەکانیش ناڕوون و لێڵن (ڕەسول، ٢٠٢٠، ١٠ -١٩).

پەرلەمان و حکوومەتی هەرێم و سەرکردایەتیی سیاسیی کورد، بەردەوام حکومەتی فیدراڵی عێراقیان بە سستی نواندن لە بەرانبەر جێبەجێنەکردنی ئەم ماددە دەستوورییانەی پەیوەستن بە ناوچە کێشە

لەسەرەکان ناو بردووە، هەروەها لە لایەکی دیکەیشەوە حکومەتی عێراق و بەرپرسە باڵا و سەرکردە سیاسییەکان هەمیشە ویستوویانە ئەم بابەتە بە جێبەجێنەکردنی بەپێی تێپەڕبوونی کات کاڵبکەنەوە و بیخەنە دەرەوەی گفتوگۆ و هاوکێشە سیاسییەکان لەم دۆسیەیەدا بە قازانجی خۆیان بگۆڕن، نەگەڕانەوەی ناوچە کێشەلەسەرەکان بۆ سەر هەرێمی کوردستان بکەنە دیفاکتۆ (فەرەج و حەمە، ٢٠١٨، سایتی پێنوس).

دەرئەنجامی دەستبەسەرداگرتنی بەشێکی زۆری ئەو ناوچانە لەلایەن داعشەوە وای کرد حکومەتی هەرێمی کوردستان دەسەڵاتی بگەڕێتەوە بۆ ناوچەی دوای ئەوەی لەژێر دەستی داعش ڕزگاریکرد، بەڵام دوای هەرەسی داعش لە ناوچەکان هاوکێشەکە پێچەوانە بوویەوە و کێشەکە ئاڵۆزتر بوو، کە سوپای عێراقی و حەشدی شەعبی، بە زەبری هێز و پاش ڕووداوەکانی ١٦ ی ئۆکتۆبەر بەشێکی زۆری ئەو ناوچانەی خستۆتە ژێر ڕکێفی خۆیەوە، دوور لە بنەمای تەوافق و ڕێکارە دەستوورییەکان.

٣. پشکی هەرێم لە بودجەی گشتی عێراق

یەکێکی تر لە بابەتە هەرە گرنگ و کاریگەرەکان لە پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا پرسی بەشە بوجەی هەرێمی کوردستانە لە بودجەی گشتی حکومەتی فیدراڵی عێراق، ئەم پرسە بە جۆرێک کاریگەری لەسەر پەیوەندییەکانی نێوان هەدوولا هەبووە کە هەندێکجار لەبەر ئەم هۆکارە پەیوەندییەکان گەیشتوونەتە بنبەست.

بەم جۆرە بوودجەی ساڵانەی حکوومەتی عێراق و پشکی هەرێمی کوردستان تیایدا، مژاری گەرمی ساڵانەی نێو پەرلەمانی عێراقە. لە بوودجەی خەملێنراوی عێراق بۆ ساڵی ٢٠٠٥، پشکی هەرێمی کوردستان بە ڕێژەی لە (٨%) بۆ (١٠%)، دیاریکرا و، ئەم بابەتە کاردانەوەی توندی

هەرێمی کوردستانی لێ کەوتەوە. لەم چوارچێوەیەدا سەرکردایەتیی سیاسیی کورد نارەزاییی خۆی دەربڕی و، لە پەیامێکدا سەرۆکایەتیی کۆمار و سەرۆکوەزیرانی ئەو کاتی عێراقیان لەو نادادپەروەرییە ئاگادارکردەوە؛ تیایدا داوایان کرد ڕێژەکە بکرێ بە (٢٥%)، بەڵام دواتر پشکی (١٧%) بۆ هەرێمی کوردستان جێگیرکرا. بەم پێیە، پشکی (١٧%)ی بوودجەی گشتیی عێراق بۆ هەرێمی کوردستان، دەرەنجامی ڕێککەوتنی سیاسیی نێوان لایەنەکان بوو؛ هەرچەندە چەند لایەنێک ڕازی نەبوون و، بەڵگەی ئەوەیان دەهێنایەوە کە ئامارێکی ورد و گشتیی دانیشتووان نییە لە عێراقدا. لەبەر ئەوە، دەبێت لیژنەیەکی تایبەت بۆ هەڵسەنگاندن و سەرژمێریکردنی دانیشتووانی تەواوی عێراق پێکبهێنرێت، بۆ ئەوەی ڕێژەی دانیشتووانی هەموو پارێزگەیەک دیارییبکرێت و دواتر پشکیان لە بودجە بۆ دیارییبکرێت (ئەحمەد، ٢٠٢٠، ٨).

سەرەڕای ئەوەی پشکی (١٧%)ی بودجە بۆ هەرێمی کوردستان تاکوو ساڵی ٢٠١٤ جێگیرکرابوو، بەڵام کێشەی بوودجە لە نێوان حکوومەتی هەرێمی کوردستان و حکوومەتی فیدڕاڵی عێراق هەر بەردەوام بوو؛ بە شێوەیەک ئەم ناکۆکییانە گەیشتە لووتکە. ئەوەیش دوای ئەوەی کە نووری مالکی، سەرۆکوەزیرانی پێشووی عێراق، لە سەرەتای ساڵی ٢٠١٤، بە بیانووی پابەندنەبوونی هەرێمی کوردستان بە هەناردەکردنی نەوت لە ڕێگەی کۆمپانیای سۆمۆ و ناشەفافی و ڕادەستنەکردنی داهاتەکانی نەوت و گومرگی خاڵە سنوورییەکانی هەرێمی کوردستان بە بەغدا، بە بڕیارێک بەشە بودجەی هەرێمی کوردستانی ڕاگرت (Aygün, 2021, 7).

شایەنی باسە لە ئێستادا بودجەی هەرێم کەم کراوەتەوە بۆ ١٢% و، هەرێمیشی پابەندکردووە بە فرۆشتنی نەوتەکەی لە ڕێگەی کۆمپانیای "سۆمۆ"وە و پاشانیش ڕادەستکردنی داهاتەکانی بە حکوومەتی فیدڕاڵی

هەروەها بەپێی بڕیاری دادگای باڵای ئیتیحادی کە لە ١٥ی شوباتی ئەمساڵ دەریکردووە و تێیدا نادەستووریبوونی یاسای نەوت و گازی هەرێمی کوردستانی دیاریکردووە، حوکمەکانی بڕیارەکە لە چوار خاڵ پێکدێن (یاسین، ٢٠٢٢، ئاژانسی ئەنادۆل):

نادەستووریبوونی یاسای ژمارە ٢٢ی ساڵی ٢٠٠٧ی نەوت و غازی هەرێمی کوردستان و هەڵوەشاندنەوەی.

پابەندکردنی حکوومەتی هەرێم بە ڕادەستکردن تەواوی بەرهەمی نەوتیی کێڵگەکانی هەرێمی کوردستان و ناوچەکانی تر کە وەزارەتی سامانە سروشتییەکانی هەرێم نەوتیان لێ دەردەهێنێت و ڕادەستکردنی بە حکوومەتی فیدڕاڵیی.

سکاڵاکار مافی ئەوەی هەیە بەدواداچوون بکات بۆ پووچەڵکردنەوەی ئەو گرێبەستە نەوتییانەی کە حکوومەتی هەرێم و نوێنەرەکەی سکاڵالێکراو (وەزیری سامانە سروشتییەکان) لەگەڵ لایەنە دەرەکی و دەوڵەت و کۆمپانیاکان سەبارەت بە دۆزینەوەی نەوت و دەرهێنانی و هەناردەکردن و فرۆشتنی ئیمزای کردووە.

پابەندکردنی حکوومەتی هەرێمی کوردستان بەوەی ڕێگا بە وەزارەتی نەوتی عێراق و دیوانی چاودێریی دارایی فیدڕاڵیی بدات پێداچوونەوە بە هەموو ئەو گرێبەستە نەوتییانەدا بکەن کە حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەرباری هەناردەکردن و فرۆشتنی نەوت و غاز، ئیمزایکردوون، بە مەبەستی وردبینیکردنیان و دیاریکردنی مافە داراییەکانی کە لە ئەستۆی حکوومەتی هەرێمدایە، هەروەها پشکی هەرێم لە بودجەی گشتیدا دیاریبکرێت بە جۆرێک گەیشتنی بە هاووڵاتیانی پارێزگاکانی هەرێم گەرەنتی بکات.

٤. پێشمەرگە

لە پاش ڕووخانی ڕژێمی بەعس لە عێراق پێشمەرگە وەک هێزێکی یاسایی لە چوارچێوەی دەستووری هەمیشەیی عێراق ساڵی ٢٠٠٤ بەپێی بڕگەی ٥ لە ماددەی ١٢١دا هاتووە؛ " هەرچی پەیوەندی بە بەڕێوەبردنی هەرێمەوە هەیە لە ئەستۆی حکوومەتی هەرێمدایە بە تایبەتی پێکهێنان و ڕێکخستنی هێزەکانی ئاسایش ناوخۆی هەرێم وەک پۆلیس و ئاسایس و پاسەوانی هەرێم"(ماددەی ١٢١ دەستووری هەمیشەیی عێراق ساڵی ٢٠٠٥). کەواتە لێردەا وەکو هێزی پاراستنی سنووری هەرێمی کوردستان و سیستەمی بەرگریی عێراق، ئاماژە بە هێزی پێشمەرگەی کوردستان دەکات. بەڵام بودجەی هێزی پێشمەرگە و ژمارەی ئەم هێزانە، سەرچاوەی کێشە و ناکۆکیی زۆری نێوان حکوومەتی هەرێمی کوردستان و حکوومەتی فیدڕاڵی عێراقە.

حکوومەتی هەرێم بە بەردەوامی جەختی لەوە کردۆتەوە کە ژمارەی هێزەکانی پێشمەرگە زیاترە و، بەو ڕێژەیە ڕازی نییە کە حکوومەتی فیدڕاڵی دیاریکردووە. لەگەڵ ئەوەشدا، حکوومەتی هەرێمی کوردستان داوای تەرخانکردنی بودجەی هێزی پێشمەرگە لە بودجەی وەزارەتی بەرگریی عێراق دەکات. پرسی داننەنان بە هێزەکانی پێشمەرگە وەکوو هێزێکی یاسایی کوردستان و تەرخاننەکردنی بودجەی ئەو هێزانە، بۆ ئەقلّیەتی سیاسیی سەرکردە سیاسییەکانی حکوومەتە یەک لە دوای یەکەکانی عێراق دەگەڕێتەوە، کە ترسیان لەو هێزانە هەیە، وەک هەنگاوێک بۆ بەرەوپێشچوونی زیاتری هەرێمی کوردستان لە ڕووی سەربازییەوە، بە مەترسی دادەنێن (ونغ، ٢٠٠٥، صحيفة الشرق الاوسط).

ئەوەی تێبینی دەکرێت ئەوەیە، کە ئەم ماددە دەستوورییە وەک پێویست جێبەجێنەکراوە؛ بۆ نموونە ئەوەی پەیوەندیی بە پێشمەرگەوە هەیە، کۆمەڵێک کێشە و ناکۆکی لە نێوان هەر دوو حکوومەتی هەرێم و

فیدراڵیدا هەن، کە گرنگترینیان خۆی لە بودجەی هێزی پێشمەرگە و ژمارەی ئەم هێزانە و پڕچەککردن و مەرجەعییەتەکەیاندا دەبینێتەوە؛ بە جۆرێک حکوومەتی هەرێم بە بەردەوامی جەختی لەوە کردۆتەوە کە ژمارەی هێزەکانی پێشمەرگە زیاترە، بەو ڕێژەیە ڕازی نییە کە حکوومەتی فیدراڵی دیاریکردووە. لەگەڵ ئەوەشدا، حکوومەتی هەرێمی کوردستان داوای تەرخانکردنی بودجەی هێزی پێشمەرگە و چەک و جبەخانە لە بودجەی وەزارەتی بەرگریی عێراق دەکات، جەختیش لەوە دەکاتەوە کە بەپێی یاسا کارپێکراوەکانی هەرێم مەرجەعی ئەم هێزانە سەرۆکی هەرێمە، بەو پێیەی فەرماندەی گشتیی هێزە چەکدارەکانە لە هەرێم. حکوومەتی فیدراڵییش بودجە و ژمارەی هێزەکانی پێشمەرگە بەو شێوەیەی حکوومەتی هەرێم داوایدەکات ڕەتدەکاتەوە و هیچ جۆرە چەک و جبەخانەیەکیشیان بۆ دابیناکات و جەختیش لەوە دەکاتەوە، پێویستە مەرجەعی ئەم هێزە سەرۆکوەزیرانی عێراق بێت، بەو پێیەی بەگوێرەی دەستوور فەرماندەی هێزە چەکدارەکانی عێراقە. سەبارەت بە دەستێوەردانی سوپایش لە کاروباری سیاسیدا، ئەوا دەکرێت بڵێین ئەو مادده دەستوورییە بە زەقی پێشێلکراوە. بۆ نموونە پێکهێنانی هێزەکانی حەشدی شەعبی، کە هێزێکی عەقائیدیی مەزهەبییە و، پەیوەستکردنیان بە هێزی بەرگری و سەربازیی عێراقییەوە، یەکێکە لە مەترسییەکان. ئەمە جگە لەوەی سوپای عێراقی و حەشدی شەعبیش، بۆ یەکلاییکردنەوەی کێشە و ناکۆکییە سیاسی و یاساییەکان بەکارهێنراون؛ دیارترین نموونەیش پرسی کۆنترۆڵکردنەوەی ناوچە جێناکۆکەکان بوو لە لایەن ئەو هێزانەوە (ئەحمەد، ٢٠١٦، سایتی پێنوس) .

٥. بابەتی چۆنیتیی بەڕێوەبردنی دەوڵەت و جێبەجێنەکردنی سیستەمی فیدرالیزم

بەو پێیەی دەسەڵاتەکان لە سیستەمە فیدرڕاڵییەکان بۆ سەر دوو ئاستی فیدرڕاڵی و هەرێمی دابەشدەکرێن، بۆیە لە بەشی هەرە زۆری دەوڵەتە فیدرڕاڵییەکاندا، دەسەڵاتی یاسادانان دوو ئەنجومەنییە. هەر بۆیە لە ڕووی تیۆرییەوە وا گریمانە دەکرێت کە ئامانج لە پێکهێنانی ئەنجوومەنی یاسادانانی دووەم، بریتییە لە نوێنەرایەتیکردنی هەرێمەکان و پاراستنی بەرژەوەندییەکانیان. ئەوەی پەیوەستە بە عێراقەوە ئەوەیە، کە بەگوێرەی ماددەی ٦٥ لە دەستووری عێراقی ساڵی ٢٠٠٥، دەبێ ئەنجوومەنێکی یاسادانان، بە ناوی ئەنجوومەنی فیدرڕاڵی (مجلس الإتحاد) پێکبێت، کە نوێنەری هەرێم و پارێزگە ڕێکنەخراوەکان لەناو هەرێم لەخۆدەگرێت. هەروەک پرسی پێکهێنان، مەرجەکانی ئەندامێتی و دەسەڵاتەکانی ئەم ئەنجوومەنەی، گرێ داوەتەوە بە دەرچوواندنی یاسایەکی تایبەت، کە دەبێ بە زۆرینەی دوو لەسەر سێی ئەندامانی ئەنجوومەنی نوێنەران دەربچێت (بڕوانە ماددەی ١٦٥ لە دەستووری هەمیشەیی ساڵی ٢٠٠٥). بەڵام دوای بواری کردەیی هیچ ئاماژەیەک بەدینەکراوە بۆ جێبەجێکردنی ئەم بابەتە، سەرەڕای تێپەڕبوونی ١٧ ساڵ بەسەر پەسەندکردنی دەستوورەکە، جگە لە دەقێکی ڕووت هیچ ئاسەوارێکی ئیجابی نییە (زەنگەنە، ٢٠١٨، ١١).

لەسەر ئەم بنەمایە و بە وردبوونەوە لە بنەماکانی سیستەمی فیدرڕاڵی، دەبینین پرەنسیپ و بنەما گرنگەکانی فیدرڕاڵی لە عێراق بوونیان نییە، تا لە سایەیاندا مافەکانی هەرێمی کوردستان لە چوارچێوەی ئەو فیدرڕاڵییەتە دەستەبەربکرێت، چونکە دەتوانین بڵێین عێراق تاکە وڵاتێکی فیدرڕاڵییە کە تەنیا یەک هەرێم لەخۆدەگرێ، ئەویش هەرێمی کوردستانە و بە پێچەوانەی هەموو هەرێمێکی ناو دەوڵەتانی فیدرڕاڵیش سنووری

دیاریکراو نییە. بۆ بەرجەستەکردنی بەشداریی کارای ئەو هەرێمەیش لە حکومەتی فیدڕاڵی ناوەندا دامەزراوەی پێویست نییە، وەک زۆربەی وڵاتانی فیدڕاڵی کە خۆی لە ئەنجوومەنی دووەمی دەسەڵاتی یاسادانان دەبینێتەوە و لەسەر بنەمای نوێنەرایەتیکردنی هەرێمەکان بە یەکسانی پێکدەهێنرێت. بژاردەی فیدڕاڵیبوون تا وەکو ئێستاشی لەگەڵدا بێت جگە لە پێکهاتەی کورد و هەرێمی کوردستان هیچ پێکهاتە و لایەنێکی تری نێو پڕۆسەی سیاسیی عێراق نییە کار بۆ چەسپاندن و جێگیرکردنی بکات، بۆیە ئەستەمە بتوانرێت فیدڕاڵیزم وەک سیستەمێک بۆ بەڕێوەبردنی دەوڵەت لە عێراق پیادەبکرێت (Iraq Energy Institute).

لێکدانەوە و خوێندنەوەی جیاواز بۆ بڕگە و ماددەکانی دەستوور و، نەبوونی متمانەی سیاسی و پابەندنەبوون بە ڕێککەوتننامەکانی نێوانیان، بە دیوی دووەمی کێشە و گرفتەکانی نێوان هەر دوو حکوومەتی ناوبراو دادەنرێت، کە ڕۆڵی دیار و بەرچاویان لە چارەسەرنەبوونی کێشەکاندا هەیە. لە کۆتاییدا، کێشەکانی نێوان حکوومەتی هەرێم و حکوومەتی فیدڕاڵی، ڕەگێکی مێژوویییان هەیە و، نەبوونی هەوڵ و ئیرادەیەکی جددی لە لایەن هەر دوو لاوە، چارەسەرکردنی تەواوی دۆسییەکانی ئەستەم کردووە.

٦. پشکی کورد لە دەزگا ئەمنی و سەربازییەکان

لە بڕگەی آ / خاڵی یەکەم لە ماددە ٩ی دەستووری هەمیشەیی عێراق ساڵی ٢٠٠٥ بە ڕوونی ئاماژەدەکات بەوەی کە دەبێت سوپای وڵات بە شێوەیەکی هاوسەنگ نوێنەرایەتیی هەموو پێکهاتەکان بکات بەبێ هەڵاوێردن و پەراوێزخستنی هیچ پێکهاتەیەک، هەروەها سوپا نابێت دەست لە کاروباری سیاسیی وڵات وەربدات و سوپا بە هیچ شێوەیەک نابێت بەشێک بێت لە ئاڵوگۆڕی دەسەڵات نییە (بڕوانە ماددە ٩ی دەستووری هەمیشەیی عێراق ساڵی ٢٠٠٥).

ئەوەیشی پەیوەندیی بە سوپاوە هەیە ئەوەیە، کە لە ڕووی ڕێژەی کورد لە سوپای عێراقیدا، هاوسەنگی نییە؛ بە جۆرێک بەپێی هەندێک ئاماری نافەرمی، ئەو ڕێژەیە ناگاتە ٥%ی کۆی سوپای عێراق. ئەگەرچی بەپێی ڕێژەی دانیشتووان پێویستە پشکی کورد لە دامودەزگا ئەمنییەکان لە ١٧٪ بێت، بەڵام هیچ کاتێک ڕێژەی کورد لە نێو سوپا و دامەزراوە ئەمنییەکان نەگەیشتۆتە ئەو ڕێژەیە لە باشترین حالەتا ڕێژەی کورد لەنێو سوپا و دەزگا ئەمنییەکان گەیشتە ١٣٪ لە قۆناغەکانی پێش ساڵی ٢٠١٤، ئەو کات سوپاسالاری عێراق و جێگری وەزیری ناوخۆی عێراق و بەڕێوەبەری دەزگای هەواڵگریی عێراق کورد بوون، بەڵام دوای وەرگرتنەوەی ئەم پۆستانە لە کورد جارێکی بە کورد نەدراونەتەوە. جگە لەو پۆستە ئەمنییانەی کورد کە بەغدا لە کوردی وەرگرتوونەتەوە، بەشێک لە پۆستەکان لە لایەن کورد خۆیەوە بە بەتاڵی ماونەتەوە و بە هۆی ناکۆکیی هەولێر و بەغدا پڕنەکراونەتەوە (هانەدنی، ٢٠١٨، ٣).

پرسی پشکی کورد لەنێو سوپا و هیزە ئەمنییەکان وەک یەکێک لە پرسە سەرەکییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا کاریگەری لەسەر ئاست و شێوازی پەیوەندییەکان لە ئێستا و ئایندەشدا دەبێت. هەرێمی کوردستان دەیەوێت ئەو پۆستانەی لە دوای ٢٠٠٣ لەبواری ئەمنی و سەربازییەوە لەدەستیدابوون و لێوەرگیراونەتەوە، دووبارە وەریانبگرێتەوە بەڵام لە بارودۆخی ئێستای عێراق ئەمە ئاسان نییە، لەبەر ئەوەی هاوکێشەی دەسەڵاتی سیاسی لە عێراق گۆڕانگاری بەسەرداهاتووە، ئەم گۆڕانکارییەش گرفت و تەگەرەی زۆر دروستدەکات لەبەردەم هەرێمی کوردستان بۆ دووبارە خۆبەهێزکردنەوە لەنێو دامەزراوە سەبازی و ئەمنییەکان.

بەشی دووەم: گریمانەکانی داهاتووی پەیوەندییەکان نێوان هەرێمی کوردستان و بەغدا

داهاتووی پەیوەندییەکانی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی عێراقی فیدراڵ وەستاوەتە لەسەر ئەو فاکتەرانەی لە دەروازەی پێشوو باسکران. واتە ئەو فاکتەرانە بەرمەبنای داهاتووی پەیوەندییەکانی نێوان هەردوولا پێکدێنن. ئەگەر هاتوو ئەو پرسە هەڵواسراوە کەڵەکەبووانەی چەندین ساڵی ڕابردوو بە ئاراستەی چارەسەری هەنگاو بنێت ئەوا ئاسۆی پەیوەندییەکان بەرەو ئیجابیبوون دەڕۆن، بە پێچەوانەشەوە پەیوەندییەکان بەرەو تونێلێکی تاریک دەڕۆن. لێرەدا بۆ شیکردنەوەی داهاتووی پەیوەندییەکان چەند گریمانەیەک دەخەینەڕوو، هەر گریمانەیەک پشت بەچەند هۆکارێک و فاکتەرێک دەبەستێت.

١. گریمانەی چارەسەرکردنی کێشەکان

هەردوو لایەن، سیناریۆی ڕێکەوتن بۆ چارەسەری کێشە کەڵەکەبووەکانی نێوانیان وەکو چارەسەرێکی مامناوەند دەبینن، بەو مانایەی هەردوو لایەن بەردەوام جەخت لەسەر میکانزمی ئاشتی بۆ یەکلاییکردنەوەی کێشەکان بە چارەسەری گونجاو دەزانن، بەڵام لە سەر وردەکاریی پرسەکان ناکۆکی و بۆچوونی جیاواز بەدیدەکرێت. ئایندەی پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا بە ئاراستەی ئەم گریمانەیە چەند هۆکارێکی لەپشتە لەوانە:

هەردوولا پێویستییان بەیەکترە بۆ ئەوەی بەیەکەوە پرۆسەی سیاسی لە عێراق بەرەوپێشببەن، ئەو بنەمایەی کە لەدوای ساڵی ٢٠٠٣ دەوڵەتی تازەی عێراقی لەسەر بنیادنرا ببێتە ئامرازێکی کاریگەر بۆ بەیەوە کارکردن.

عێراق لە ڕووی ئەمنییەوە لەبەردەم تەحەدی گەورەدایە، بە تایبەتی پرسی دووبارە سەرهەڵدانەوەی تیرۆر، ئەمەش وا دەکات حکوومەتی ناوەندی بەغدا بەو ئاراستەی جێبەجێکردنی ئەم گریمانەیە کاربکات، بۆ ئەوەی لەگەڵ هەرێمی کوردستان بەیەکەوە بەرەوڕووی ئەم تەحەدییە ببنەوە.

هەردوولا نیەتی ڕێککەوتنیان هەیە بۆ ئەوەی بەکەوە تەحەدییە سیاسی و ئابوورییەکان تێبپەڕێنن.

سەرەڕایی ئەو فاکتەرانەی کە یارمەتیدەرن بۆ ئەوەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدڕاڵی عێراق لە ئاییندەدا بگەنە ڕێککەوتن، بەڵام کۆمەڵێک فاکتەری دیکەش هەن کە گریمانەی ڕێککەوتن ڕەتدەکەنەوە لەوانە:

بێمتمانەیی لەنێوان هەردوولا لە دوای ساڵی ٢٠٠٣ چەندین جار هەولێر و بەغدا ڕێککەتوون بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی نێوانیان، بەڵام لەسەر ئەرزی واقیع ڕێککەوتنەکان جێبەجێنەکراون، هەر یەکەیان ئەوی دیکە تۆمەتباردەکات بە هۆکاری جێبەجێنەکردنی ڕێککەوتنەکان.

بوونی هێزی نادەوڵەتی لە دەرەوەی دامەزراوە فەرمییەکان کە ڕێگری دەکەن لەوەی بەغدا و هەولێر ڕێکبکەون.

کاریگەریی فاکتەری دەرەکی لەسەر پرۆسەی سیاسی لە عێراق، ئەم پرسە بە جۆرێکە ئەگەر چارەسەکردنی کێشەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و حکوومەتی عێراقی فیدڕاڵ یان باشتربوونی پەیوەندییەکانی نێوانیان ناکۆک بێت لەگەڵ بەرژەوەندیی هێزە دەرەکییەکان بە تایبەت ئەوانەی خاوەن پێگە و هەژموونی زۆرن لە عێراق ئەوا بە ئاسانی دەتوانن ڕێگریبکەن لەم گریمانەیە.

٢. گریمانەی بەردەوامیدان بە کێشەکان

ئەم گریمانەیە خۆی لەوەدا دەبینێتەوە کە هەموو ئەو پرسانەی کە جێگەی ناکۆکین لە نێوان هەردوولا، وەک لەپێشوو ئاماژەپێکراوە، لە داهاتووشدا بە هەڵواسراوی و بێ چارەسەر دەمێننەوە، بەو مانایەی هەردوولا ناگەنە ڕێککەوتن بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێکی هاوبەش، هەروەها پەیوەندییەکانی نێوانیشیان ناگاتە ئاستی پچڕان و پێکدادان، کەواتە بەم جۆرە بێت داهاتووی پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا نە لەگەڵ گریمانەی "چارەسەرکردنی کێشەکان"، نە لەگەڵ گریمانەی "پچڕانی پەیوەندییەکان و پێکدادان" دەگونجێت، بەڵکو حاڵەتی داهاتووی پەیوەندییەکانی لەنێوان هەردوو سیناریۆدا دەمێنێتەوە، واتە پەیوەندییەکان بەردەوام دەبن، بەڵام کێشەکان چارەسەر نابن. ئەزموونی ڕابردوو لە پەیوەندیی نێوان هەولێر و بەغدا لە دوای نەمانی ڕژێمی بەعس لەگەڵ ئەم گریمانەیە دەگونجێت.

٣. گریمانەی پێکدادان و پچڕانی پەیوەندییەکان

ئەگەر سەیری ئاست و جۆری پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا بکەین لە دوای ساڵی ٢٠٠٣ دەبینین هەڵبەز و دابەزی زۆری بە خۆیەوە بینیوە، بە جۆرێک هەندێک کات زۆر نزیکبۆتەوە لە جەنگ تەنانەت لە هەندێک شوێن ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازیشی بەخۆیەوە بینیوە، بۆ نموونە سەردەمی نوری مالیکی سەرۆکوەزیرانی عێراق و لە سەروبەندی ڕووداوەکانی ١٦ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٧، بەڵام لە هەمان کاتدا ئاستی پەیوەندییەکان لە هەندێک قۆناغ بە جۆرێک بووە کە تێگەیشتنی تەواو لە نێوان هەردوولادا هەبووە بۆ دۆزینەوەی چارەسەری هاوبەش بۆ پرسە ناکۆکەکان.

سیناریۆی پێکدادان و پچڕانی پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا ئەگەرچی بە بەراورد لەگەڵ سیناریۆکانی تر ئەگەری ڕوودانی کەمترە لەبەر کۆمەڵێک هۆکار، لەوانە:

حکوومەتی عێراق لە نێو کۆمەلێک کێشەی ناوخۆییدایە، کە بە گرفتی بونیادی دادەنرێن، بە جۆرێک دامودەزگا و دامەزراوە سەرەکییەکانی دەوڵەتی تووشی سستیی زۆر کردۆتەوە لەوەی کە توانای جەنگیان نەبێت، لەبەر ئەوەی هەر پێکدادانێک لە نێوان هەولێر و بەغدا کاریگەریی ڕاستەوخۆی دەبێت لەسەر لاوازبوونی عێراق وەک دەوڵەتێکی خاوەن سەروەری. سەبارەت بە هەرێمی کوردستانیش لە ئێستادا بەهۆی ئەو ناکۆکی و پەرتەوازەییەکی کە لەسەر ئاستی ناوخۆیدا بەدیدەکرێت نایەوێت پەیوەندییەکانی لەگەڵ بەغدا بگاتە ئاستی پێکدادان و پچڕان.

ناکۆکیی نێوخۆی شیعەکان لە ئێستادا بە جۆرێکە کە ڕوودانی ئەم گریمانەیە زەحمەتتر کردووە، چونکە ناکۆکییەکانی نێو خۆیان وای کردووە لایەنەکان زۆر پێویستیان بە هەرێمی کوردستان هەبێت.

ئەزموونی ڕابردووی عێراق لەگەڵ داعش بە جۆرێک بوو کە هەرێمی کوردستان لە ڕووی ئەمنی، سیاسی و سەربازییەوە یارمەتیدەری باشی بەغدا بوو بۆ زاڵبوون بەسەر نەک تەنها داعش، بەڵکو تیرۆر بە شێوەیەکی گشتی، بۆیە هەموو کات بەغدا پێویستی بە هەرێمی کوردستان دەبێت لە ڕووی سەربازی و ئەمنییەوە. ئەمەش وا دەکات کە ئاسان نەبێت بەغدا بگاتە ئەو ڕادەیەی کە پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ هەرێمی کوردستان بپچڕێنێت.

کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بە تایبەتی نەتەوە یەکگرتووەکان و ئەمریکاش بە تەواوی پشتگیری لە بەردەوامبوونی پەیوەندییەکان و پێشخستنی ئاستی پەیوەندییەکانی نێوان هەردوولا دەکەن. ئەم ڕوانگە نێودەوڵەتییە

کاریگەریی بەرچاوی هەیە لەسەر بەردەوامبوونی پەیوەندیی نێوان هەولێر و بەغدا سەرەڕای نەگەیشتنیان بە ڕێککەوتن، بەڵام هیچ کات کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی لەگەڵ پێکدادان و پچڕانی پەیوەنییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا نین.

فاکتەرێکی تر لەسەر نەگرتنی گریمانەی پچڕانی پەیوەندییەکان لە نێوان هەردوولا پەیوەستە بە تێڕوانینی گشتی هەردوو حکوومەت کە مەیلی ئەوەی تێدا بەدیناکرێت، پەیوەندییەکانی نێوانیان بگاتە ئاستی پێکدادان. ئەگەرچی هەندێکجار ئاماژەی جۆراوجۆر بەدیدەکرێن لەلایەن هێزە لەیاسادەرچووەکان یان گرووپەکانی دەرەوەی دامەزراوە و سیاسەتی فەرمیی دەوڵەت لە عێراق، بەڵام پێدەچێت ئەمە زیاتر بۆ فشاردروستکردن بێت لەسەر هەرێمی کوردستان.

ئەنجام و پێشنیاز

ئەنجامەکان

لە کۆتایی توێژینەوەکەدا دەگەین بەو ئەنجامەی، کە بابەتی پەیوەندیی نێوان هەرێمی و کوردستان و حکوومەتی فیدراڵی عێراق لە دوای ساڵی ٢٠٠٣ بەرەو قۆناغێکی جیاوازتر ڕۆیشتووە، بە جۆرێک هەندێک کات ئاستی پەیوەندییەکان گەیشتۆنە ناکۆکی و ململانێی زۆر توند بە شێوەیەک تا لێواری تەقینەوە و بەیەکدادان ڕۆیشتووە، بەڵام دواتر ئاستی گرژییەکە بەرەو خاوبوونەوە چووە جا چ لە ڕێگای دەستپێشخەریی سەرکردە و کەسایەتییە سیاسییەکانەوە بێت یانیش لە ڕێگەی نێوەندگیریی نێودەوڵەتیدا بێت.

ئەگەرچی لە دوای نەمانی ڕژێمی بەعسی پێشوو لە عێراق سەرکردایەتیی سیاسیی هەرێمی کوردستان ڕۆڵێکی زۆر ئیجابی و بنیاتنەرانەیان بینی لە دروستکردنی بنەماکانی دەوڵەتی عێراقی نوێ، بە شێوەیەک کە بنەمای بەڕێوەبردنی سیستەمی ئیدارەدانی دەوڵەت بەپێی پرەنسیپی هاوبەش و تەوافوق بێت، بەڵام ئەمە هەر زوو خرایە پەراوێز و کاری پێنەکرا، ئەمەش بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ کاریگەریی کردە سەر ئاست و جۆری پەیوەندییەکان.

تێڕوانینی ناکۆک و پێچەوانە دەربارەی هەر یەکە لە پرسەکانی نەوت و گاز، خاک "ناوچە کێشەلەسەرەکان/ ناوچەکانی دەرەوەی ئیدارەی هەرێمی کوردستان، پشکی هەرێمی کوردستان لە بودجەی گشتیی دەوڵەت، پێشمەرگە وەک بەشێک لە مەنزومەی بەرگریی عێراق، چۆنیەتیی ئیدارەدانی دەوڵەت و کارنەکردن بە بنەماکانی سیستەمی فیدراڵی و پشکی کورد لە دامودەزگا و دامەزراوە فەرمییە سەربازی و ئەمنییەکان بنەمای پەیوەندییەکانی نێوان هەردوولایان پێکهێناوە لە دوای ساڵی ۲۰۰۳، لە داهاتووشدا چۆنیەتیی تێڕوانین و ڕوانگەی هەرێمی کوردستان و حکوومەتی فیدراڵیی عێراق بۆ ئەم پرسانە بنەمای پەیوەندییەکانی لەسەر ڕێکدەخرێت، بە جۆرێک تا بازنەی ناکۆکی و جیاوازیی تێڕوانینی هەردوولا فراوانتر بێت دەربارەی پرسە ئاماژەبۆکراوەکان، ئەوا ئاستی پەیوەندییەکانیش بەرەو خراپی و دژواری دەچێت، بە پێچەوانەوە تا تێڕوانینی هەردوولا دەربارەی پرسەکان هاوبەش و لەیەک نزیک بێت ئاستی پەیوەندییەکانیش بەرەوپێشتر دەچن.

قۆناغی دوای ساڵی ۲۰۰۳ پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا لە تاکڕەهەندییەوە گوازرایەوە بۆ فرەڕەهەندی، بەو مانایەی ئەگەر قۆناغی پێش ساڵی ۲۰۰۳ پەیوەندییەکان لە چوارچێوەی دەسەڵات و دژبەری دەسەڵاتدا قەتیسبووبن، بەڵام دوای ساڵی ۲۰۰۳ فۆرم و شێوازی

پەیوەندییەکان ئالۆزتر بوون و کۆمەڵێک بابەت و فاکتەر هاتنە نێو بازنەی پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا.

بەپێی ئەزموونی ڕابردوو تا پرسەکان بە چارەسەرنەکراوی بمێننەوە بە تێپەڕبوونی کات زیاتر ئالۆزتر و زەحمەتتر دەبن بۆ دۆزینەوەی چارەسەری هاوبەش لەبەر ئەوەی هەم لەسەر ئاستی عێراق پرۆسەی سیاسی، هاوکێشەی سیاسی و کاراکتەرە سیاسییەکان گۆڕانکارییان بەسەردادێت، هەمیش لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان تێڕوانین بۆ پرسەکان گۆڕانکاری بەسەردا دێت.

بە گشتی داهاتووی پەیوەندییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا لە چوارچێوەی سێ گریمانەی سەرەکیدا دەبێت، ئەوانیش گریمانەکانی "چارەسەکردنی کێشەکان، بەردەوامبوونی پەیوەندییەکان بەبێ دۆزینەوەی چارەسەر بۆ کێشەکان، پچڕانی پەیوەندی و پێکدادانی ڕاستەوخۆ". لە دەرئەنجامی شیکردنەوەی جەوهەری کێشەکان گونجاوترین سیناریۆ ئەوەیە کە پەیوەندییەکان بەردەوام دەبن، بەڵام کێشەکان چارەسەرناکرێن.

پێشنازەکان

دروستکردنی ناوەندێکی ڕاویژکاری لە پسپۆڕانی بواری یاسایی، سیاسی، ئابووری، مێژوویی و جوگرافی بۆ دەستنیشانکردنی بنەما و جەوهەری کێشەکان لە ڕەهەندە جۆراجۆرەکانەوە، لەبەرئەوەی کێشەکان فرەڕەهەندن و پێویستییان بە پسپۆڕیی جیاواز هەیە.

ڕاسپاردەکانی ئەو ناوەندە بە شێوەیەکی بەردەوام بدرێتە شاندی دانوسانکار لەگەڵ حکومەتی عێراقی فیدراڵ بۆ ئەوەی شاندی

بەرچاوڕوونی زیاتری هەبێت دەربارەی پرسەکان لە کاتی گفتوگۆ و دانوستاندن لەگەڵ لایەنی بەرانبەر.

کارکردن لەسەر هێزی نەرم لە میدیاکان، بۆ ئەم مەبەستە پێویستە سیاسەتی حکوومەتی هەرێمی کوردستان و لایەنە سیاسییەکان بە جۆرێک بێت، کە میدیا لە هەرێمی کوردستان هەمیشە لەگەڵ ئەوەدا بێت، کە جەخت لەسەر گوتاری نەرم و دوورکەوتنەوە لە گوتاری زبر و توند بێت.

هەوڵدان بۆ ئەوەی لایەنی سێیەم لە گفتوگۆ و ڕێککەوتنەکان هەبێت وەک نەتەوە یەکگرتووەکان لە پێناو زامنکردنی پابەندبوون بە ڕێککەوتنەکان و پێدانی ڕەهەندی نێودەوڵەتی بە پرسی پەیوەندیی نێوان هەرێمی کوردستان و حکوومەتی فیدراڵیی عێراق.

کاربکرێت بۆ ئەوەی هەموو لایەنە کوردستانییەکان بەیەکەوە لە چوارچێوەی گوتارێکی هاوبەش و بەرنامەیەکی هاوبەش گفتوگۆ لەگەڵ بەغدا بکەن، ئەمەش بە ئامانجی بەهێزبوون و وەرگرتنی زۆرترین پاڵپشتیی ناوخۆیی هەرێمی کوردستان.

کارکردن لەسەر دەرکردنی یاسای نەوت و گاز لەسەر بنەمای بەندەکانی ١١١ و ١١٢و ١١٤ و ١١٥ دەستوور، دانانی میکانیزمێکی جێگیر و بەردەوام بۆ شێوەی دابەشکردنی داهاتە نەوتییەکان و ئیدارەدانی دۆسیەی نەوت و گاز لە نێوان حکوومەتی فیدڕاڵ و هەرێم و پارێزگاکان.

لە دوای ساڵی ٢٠١٤ و دروستبوونی حەشدی شەعبی لە ڕێگەی فتوای مەرجەعیەتی شیعەکان هاوکێشەی دەسەڵاتی سیاسی لە عێراق گۆڕانکاری بەسەرداهات لە بەرژەوەندی هێزە چەکدارەکانی دەرەوەی سوپای فەرمیی دەوڵەت. بە پێچەوانەوە، لە زیانی دامەزراوەی فەرمیی

سوپای دەوڵەت بوو کە گرووپەکانی حەشدی شەعبی بوونە گەورەترین تەحەدی بەردەم دامەزراوە دەستووریی و هێزە فەرمییەکانی دەوڵەت لە بواری ئاسایش و بەرگری.

سەرچاوەکان

زمانی کوردی

- بورهان یاسین، کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق: ئەگەر و نیگەرانی و دەرفەتەکان، (٢٠٠٩). http://www.burhanyassin.com/kshanewe.pdf ڕۆژی سەردان ٢٠٢٢/٦/١١.

- ئیبراهیم ئەبراش، (٢٠١٣،). میتۆدەکانی توێژینەوە لە کۆمەڵناسی، هەنگاوەکانی ئەنجامدانی توێژینەوەی زانستی، و؛ دیدار ئەبوزێد. هەولێر، چاپخانەی ڕۆژهەڵات.

- دەستوری هەمیشەیی عێراق ساڵی ٢٠٠٥.

- "یاسای نەوت و گازی هەرێمی کوردستان ژمارە (٢٢)ی ساڵی ٢٠٠٧.

- سەروەر حەمە ئەحمەد، (٢٠٢٠). کورد و کێشە ڕیشەییەکانی عێراق، زنجیرە بڵاوکراوەکانی ناوەندی کوردستان بۆ توێژینەوە لە ململانێ و قەیرانەکان، ژمارە ١٥٩، سلێمانی.

- عابد خالد ڕەسول، (٢٠٢٠). تێڕوانینە جیاوازەکان بۆ چەمکی ناوچە جێناکۆکەکان، گۆڤاری ئایندەناسی ژمارە (٣) ئەیلولی ٢٠٢٠، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ئایندەیی، سلێمانی.

- ئومێد ڕەفیق و ئەوانی تر، (٢٠١٨). ئایندەی کەرکوک لەنێوان هەولێر و بەغدا، پرۆژەی هاوبەشی سەنتەری لێکۆلینەوەی ئایندەیی و سەنتەری لێکۆلینەوەی یاسایی و سیاسی کۆلیژی یاسا و ڕامیاری – زانکۆی سلێمانی، سلێمانی.

- یاسای قۆناغی گواستنەوە لە عێراق ساڵی ٢٠٠٤ (دەستوری کاتی بۆ قۆناغی ئیتیقالی).

- یاسای دەستەی گشتی هەرێمی کوردستان بۆ ناوچە جێناکۆکەکان ژمارە (٣)ی ساڵی ٢٠١٠

- ئەمین فەرەج و سەروەر حەمە، (٢٠١٨). ڕۆڵی ئەنجومەنی نوێنەران لە چارەسەرکردنی کێشە هەڵپەسێردراوەکانی نێوان حکوومەتی هەرێم و حکوومەتی فیدڕاڵی، سایتی پێنوس، http://penus.krd/index.php/ckb/2018-04-02-19-11-33/item/549-2018-09-02-18-56-38 (ڕێکەوتی سەردان: ٢٠٢٢/٣/٣١)

- سەروەر حەمە، (٢٠١٦). تێڕوانینێک لە پرس و کێشەکانی نێوان حکومەتی هەرێم و حکومەتی فیدڕاڵی، سایتی پێنوس، http://penus.krd/index.php/ckb/2018-04-02-19-12-28/item/887-2018-09-02-18-56-38 (ڕێکەوتی سەدان ١. ٤. ٢٠٢٢).

- ئیسماعیل نەجمەدین زەنگەنە، (٢٠١٨). ئەنجومەنی فیدراڵی؛ دەرویەک بۆ سەنگی هەرێمی کوردستان لە دەسەڵاتی یاسادانانندا، زنجیرە بڵاوکراوەکانی ناوەندی کوردستان بۆ تویژینەوە لە ململانێ و قەیرانەکان، ژمارە ٢٧، سلێمانی.

- عوسمان عەلی، (٢٠٢١). داهاتووی عێراق لە نێوان ناوەندیبوون و ناناوەندیبوون و فیدراڵیبووندا، ناوەندی لێکۆلینەوەی روداو، https://rudawrc.net/?p=1286 (ڕێکەوتی سەردان: ٢. ٤. ٢٠٢٢).

- سەلام هانەدنی، (٢٠١٨). تەنیا فەرماندەی هێزە ئاسمانییەکانی عێراقی بە دەستەوە ماوە، ڕۆژنامەی ئاژانس، ژمارە (٨٠)، ڕێکەوتی ١٤. ٣. ٢٠١٨.

- هاوکار یاسین، (٢٠٢٢). قۆناغێکی نوێ بۆ ململانێی نێوان هەولێر و بەغدا لەسەر دۆسیەی نەوت، ئاژانسی ئەنادۆل، https://www.aa.com.tr (ڕێکەوتی سەردان: ٢. ٤. ٢٠٢٢).

- **زمانی عەرەبی**

- ادوارد ونغ، (٢٠٠٥). الأكراد مصرون على الاحتفاظ بالبيشمركة ويعتبرنهم حرشس حكمهم الذاتي، صحيفة الشرق الاوسط، لندن، العدد: (٩٥٨٩) ، ٢٨. ٢. ٢٠٠٥.

زمانی ئینگلیزی

- Iraq Energy Institute, (2019). Opinions on Federalism Structural Constrution & Resource Sharing, https://iraqenergy.org/2019/07/15/opinions-on-iraqi-

federalism-structural-construction-and-resource-sharing/ (Visited: 31.3.2022).

زمانی تورکی

- Feyzullah Tuna Aygün, (2021). IKBY Mali Krizi ve Bağdad – Erbil İlişkileri, Ortadoğu Araştırma Merkezi (ORSAM), https://orsam.org.tr/tr/ikby-mali-krizi-ve-bagdat-erbil-iliskileri/ (Visited: 2. 4. 2022).

The Future of Relations between the Kurdistan Regional Government and the Iraqi Federal Government

Abstract

As the relationship between the regional government and the centre was tainted by persistent issues and conflicts, the relations between the Kurdistan Regional Government and the Iraqi federal government were only reflected in the constitution and not on the ground. The regional government views itself as the victim of the centre, but centre officials contend that the regional government has exceeded its legal authority; as a result, these abuses must be stopped. After 2003, this understanding dominated the two parties' interactions, and it will continue to shape the extent and nature of their future relationships.

The main aim of the current study is to show a scenario or hypotheses for the future of relations between Erbil and Baghdad by relying on the analysis of the post-2003 experience and the experience of this stage that Iraq is going through.

Keywords: the Kurdistan Region of Iraq, the Iraqi federal government, oil and gas, the issue of land and borders, the Peshmerga, federalism.

مستقبل العلاقات بين حكومة إقليم كوردستان والحكومة الفدرالية العراقية

الملخص:

كانت علاقات حكومة إقليم كوردستان والحكومة الفدرالية العراقية حبراً على الورق في الدستور، لم تتعكس على أرض الواقع، فقد شابت علاقة حكومة الإقليم والمركز مشاكل وصراعات مستمرة. إذ ترى حكومة الإقليم نفسها ضحية للمركز، وفي المقابل يعتقد المسؤولون في المركز أنّ حكومة الإقليم تجاوزت سقف صلاحياتها القانونية، فيجب وضع حدّ لهذه التجاوزات. وقد طغى هذا الفهم على العلاقات بين الطرفين بعد سنة ٢٠٠٣، وستحدد هذه النظرة مستوى العلاقة بين الطرفين ونوعها في المستقبل.

يهدف هذا البحث إلى إظهار سيناريو أو فرضيات مستقبل العلاقات بين أربيل وبغداد عن طريق الاعتماد على تحليل تجربة ما بعد ٢٠٠٣ وبالاعتماد على تجربة هذه المرحلة التي تمر بها العراق.

الكلمات المفتاحية: إقليم كوردستان العراق، الحكومة الفدرالية العراقية، النفط والغاز، قضية الأرض والحدود، البيشمركة، الفدرالية.